

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Денисова С.Ф., – на дисертацію Беспаль Ольги Леонідівни
«Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя
та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Оцінюючи матеріали дисертації та автореферату О. Л. Беспаль, а також ознайомлення з її публікаціями, можна констатувати, що авторкою проведено науковий аналіз теми, актуальної в теоретичному та прикладному плані, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист. Таким чином, дисертантка досягнула поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до кандидатських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження. Актуальність рецензованої дисертації полягає, перш за все, в тому що вона присвячена одній з найбільших важливих соціальних проблем, що потребують дослідження кримінологічною наукою, а саме, запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Конституція України гарантує охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51), а також захист дітей від насильства (ст. 52). Однак, як слушно зауважує дисертантка, незважаючи на державні гарантії, проблема насильства в сім'ї щодо дітей є в Україні гостро соціальною та такою, що потребує адекватних заходів реагування на неї на різних рівнях. Більш того, проблеми насильства щодо дитини в сім'ї тривалий час не було прийнято обговорювати за межами сім'ї, зважаючи на відносну ізоляцію сімейних відносин від суспільства й на переконання, що вибір методів виховання – це особиста справа кожної родини (с. 17 дис., с. 1 автореф.). Втім, на сучасному етапі розвитку суспільства міжнародна спільнота визнала таке насильство однією з найпоширеніших форм порушення природних прав дитини.

Дитинство – особливий період у житті людини, який характеризується залежністю дитини від дорослих, і передусім від батьків. «Дитина» та «дитинство» є пов'язаними між собою, але не тотожними явищами, у зв'язку із чим потрібно розрізняти поняття цінності дитини та цінності дитинства. Цінність дітей (хоча під різним кутом зору) незаперечно визнається будь-яким суспільством. Натомість цінність дитинства як певного періоду в житті людини, який сам по собі є неповторним явищем, усвідомлена не дуже давно. Як відомо, первинним інститутом соціалізації особи є сім'я. Саме від того, які моральні та психологічні цінності сповідаються у родині, залежить подальший розвиток дитини, засвоєння ціннісних орієнтирів, сприйняття всесвіту, загальноприйнятої системи цінностей, ставлення до права тощо.

Постановка питання про дитинство як правову цінність викликана як загальносоціальними чинниками, так і суто правовими причинами. Серед них – є юридизація суспільних відносин, які нещодавно перебували поза правовим впливом і пов'язане з цим процесом розширення кола правових цінностей.

Охорона морального й фізичного розвитку молоді постійно потребує особливої уваги, що відображено в документах, зокрема, Загальній Декларації прав людини 1948 р., Конвенції про права дитини 1989 р., «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» 2001 р., «Про охорону дитинства» 2001 р., Постанові Верховної Ради України «Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» 1999 р., Указах Президента України «Про національну програму «Діти України» 1996 р. тощо.

Щасливе подружжя – щаслива дитина – щаслива родина – щаслива держава. Сімейні цінності відомі кожному: повага, любов, турбота, взаємодопомога, вміння поступатися власними інтересами заради сім'ї, виховання та щастя дітей, спільність інтересів тощо. Цей ланцюг можна продовжувати, проте підсумок повинен бути однозначним: забезпечення збереження сімейних цінностей, як найважливішого людського капіталу – це обов'язок кожного з нас, суспільства та держави.

Треба зазначити, що в Україні негативні процеси, які, як наслідки, супроводжують глобальні зміни в політичній, економічній, соціальній сферах життєдіяльності суспільства й держави, безпосередньо торкаються дітей, які все частіше стають жертвами різних видів насильства і злочинів. Особливу загрозу становить вчинення насильства щодо дітей не лише для їх фізичного та психічного здоров'я, а й загалом для їх подальшої нормальної соціалізації. Ще гірше, коли протиправна поведінка й злочини вчинюються

проти життя та здоров'я дітей в сім'ї. Адже необхідно визнати, що сім'я – це складний організм із системою взаємовідносин між подружжям, батьками, дітьми, іншими членами родини. В сукупності такі взаємовідносини складають сімейний мікроклімат, котрий безпосередньо впливає як на всіх, так і на кожного члена родини. У зв'язку з цим доречно пригадати думку щодо ролі сім'ї та сімейних цінностей А. С. Макаренка, який акцентував увагу на тому, що виховання дитини – це не тільки особиста справа батьків, а й процес, що має безпосередній вихід на суспільство: погане виховання або не виховання дітей – це горе й сльози і для сім'ї, і для країни.

Вагомість окреслених О. Л. Беспаль проблем, їх необхідність і нагальність вирішення, зумовили вибір теми дослідження, підкреслили її актуальність та своєчасність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. В роботі досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із кримінологічною характеристикою злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, досліджено етимологію понять «особа злочинця» та «особистість злочинця» та надано кримінологічну характеристику осіб, які вчинили вищевказані злочини, звернено увагу на віктимологічну характеристику дітей, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, що вчиняються в сім'ї, проаналізовано систему детермінант насильства в сім'ї на науковому та практичному рівнях, надано відповідні пропозиції, визначено комплекс загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів, котрі спрямовані на запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Метою представленої до захисту дисертації є комплексна кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, включаючи їх детермінацію, особистість злочинця, жертву, і розроблення заходів із запобігання цим злочинам (с. 19 дис., с. 2 автореф.).

Для досягнення поставленої мети автором визначено наукові *завдання*, зокрема: з'ясувати стан наукової розробленості проблеми насильства в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей; дослідити тенденцію розвитку вітчизняного законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей; проаналізувати зарубіжне законодавство щодо охорони життя та здоров'я дітей від злочинних посягань і визначити можливості запровадження зарубіжного досвіду в Україні; здійснити кримінологічний аналіз злочинів проти життя та здоров'я

дітей, що вчиняються в сім'ї; надати кримінологічну характеристику осіб, які вчинили злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї; надати віктимологічну характеристику дітей, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, що вчинялися в сім'ї; визначити детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів проти життя та здоров'я дітей у сім'ї; розробити систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї (с. 19-20 дис., с. 2-3 автореф.).

Як вбачається поставлені завдання дисертанткою виконані.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме:

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням злочинів проти життя та здоров'я дітей у сім'ї та їх запобіганням.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика й запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Дисертантка застосувала прийнятну методологічну базу наукового пошуку (с. 20-21 дис., с. 3 автореф.), що підтверджується по тексту роботи.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження.

Є достатнім теоретичний матеріал, покладений в основу дисертації, а об'єктивність і достовірність висновків підтверджується *емпіричною базою*, яку складають: дані офіційної статистики за 2013–2017 рр.: Генеральної прокуратури України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, Державної служби статистики України, Національної поліції України; матеріали судової практики, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, – 243 вироки судів України у кримінальних провадженнях (справах) (вироки, ухвалені упродовж 2007–2017 рр. у різних регіонах України); архівні матеріали 36 кримінальних проваджень (справ); зведені дані анкетування: 317 працівників служб у справах дітей районних державних адміністрацій та виконавчих комітетів міських рад дев'яти областей України (Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська), 346 учнів 9–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва та Київської області, м. Житомира, м. Суми, м. Хмельницького.

Разом з тим, частина окремих позицій щодо використання дисертанткою емпіричної бази викликають запитання або потребують додаткового пояснення, про що буде зазначено окремо.

Висновки, зроблені в роботі, аргументовані критичним аналізом міжнародних документів, чинного кримінального законодавства України та

окремих зарубіжних країн, а також позиціями вчених з відповідного питання і власними узагальненнями дисертантки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в Класичному приватному університеті. Вона ґрунтується на положеннях Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148), Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (закон України від 21 листопада 2002 р. № 228-15), Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 р. № 230-р), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затвердженої Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету на тему «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, які виносяться на захист. Як зазначено здобувачем, робота є «першим в Україні комплексним кримінологічним дослідженням, в якому з'ясовано й проаналізовано комплекс факторів, що детермінують посягання на життя та здоров'я дитини в сім'ї, узагальнено кримінологічний портрет особистості такого злочинця, на підставі чого розроблено напрями запобігання їм на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному рівнях.

Не можна стверджувати, що обрана дисертанткою тема є новою, а до проблем насильства в сім'ї не звертались сучасники кримінального права та кримінології. Слід відмітити, що проблеми кримінально-правового та кримінологічного запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, досліджувались не лише представниками наукової спеціальності 12.00.08, але й ставали предметом наукових пошуків теоретиків права, спеціалістів в галузі кримінального процесу, психологів, педагогів, соціологів, істориків та ін. І хоча напрацювання українських та закордонних вчених містять низку положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються предмету дослідження, тим самим вони створюють значне теоретичне підґрунтя для подальших досліджень, що було здійснено здобувачем.

Авторкою зазначено, що на основі проведено дослідження автором *уперше*: обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї в присутності дитини або щодо двох чи більше осіб, або щодо неповнолітньої особи (кваліфікуючі ознаки), вчинення насильства повторно або групою осіб, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності, або щодо малолітньої особи (особливо кваліфікуючі ознаки) та запропоновано нову редакцію ст. 126-1 КК України; узагальнено ознаки й наведено визначення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, як умисних злочинів, передбачених розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), вчинених щодо дитини (до 18 років), з якою винний перебуває в сімейних відносинах (споріднення або будь-які форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування); запропоновано для отримання реальних показників щодо ситуації з насильством у сім'ї з метою розроблення ефективних заходів запобігання вчиненню злочинів проти життя та здоров'я дитини відображати в офіційних статистичних відомостях уповноважених органів (зокрема Міністерства соціальної політики України) інформацію, диференційовану за віком потерпілих і видом насильства (фізичне, психічне, сексуальне чи економічне). *Частину положень було удосконалено або вони набули подальшого розвитку*, зокрема: класифікація груп сімей, у яких вчиняються злочини проти життя та здоров'я дітей, а саме: 1) сім'ї, у яких застосовують недопустимі методи виховання; 2) сім'ї, у яких нехтують потребами дітей; 3) сім'ї з негативними (хворобливими) залежностями (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, ігрова залежність тощо); 4) сім'ї, члени яких мають розлади психіки та поведінки; 5) сім'ї військових та інших осіб, які перебували в зоні бойових дій; 6) сім'ї, які мають вікові особливості батьків (молоді або похилого віку); 7) сім'ї, у яких батьки або особи, що їх замінюють, відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 8) сім'ї, у яких діти є небажаними або з особливими потребами; 9) сім'ї з прийомними дітьми, дітьми-вихованцями або над якими встановлена опіка чи піклування; 10) інші сім'ї, до яких віднесено неповні, багатодітні та ЛГБТ-сім'ї, що дозволило комплексно підійти до дослідження детермінації цих злочинів, а також заходів запобігання з урахуванням особливостей кожної сім'ї; критерії розмежування понять «потерпіла особа» та «постраждала особа», згідно з якими особа визнається потерпілою в разі заподіяння їй шкоди в результаті вчинення щодо неї злочину; постраждалою – якщо внаслідок явища, події або вчинку, у якому не вбачаються ознаки кримінально-правового посягання, було заподіяно їй істотної шкоди

(наслідки морального, фізичного, майнового характеру), або вони спричинили катастрофу; підходи до формування й реалізації загальносоціальних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, зокрема запропоновано шляхи їх удосконалення; положення про необхідність внесення змін до п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України в частині посилення кримінально-правової охорони осіб віком до 18 років, щодо яких вчинено злочин, виключивши слово «малолітньої» та виклавши в такій редакції: «вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо дитини або у присутності дитини», що надасть змогу однаковою мірою охороняти осіб віком до 18 років, щодо яких або в присутності яких було вчинено злочин. Крім того, надана пропозиція внести зміни до статей розділу II «Злочини проти життя і здоров'я особи» Особливої частини КК України, передбачивши кваліфікуючу ознаку в п. 2 ч. 2 ст. 115 – «дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності»; у ст. 120–122, 125–127, 129 передбачити кваліфікуючу ознаку – «щодо неповнолітнього» та особливо кваліфікуючу ознаку – «щодо малолітнього», що надасть змогу посилити кримінально-правову охорону життя та здоров'я дітей; обґрунтовані пропозиції виключити зі ст. 173-2 КУпАП положення щодо відповідальності за вчинення домашнього насильства, залишивши адміністративну відповідальність за «невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення»; обґрунтована доцільність уніфікації в нормативно-правових актах термінів «малолітній», «неповнолітній», «дитина» з метою уникнення плутанини та підміни понять шляхом внесення змін до ст. 3 КПК України, визначивши так: малолітній – це особа до 14 років, неповнолітній – це особа від 14 до 18 років, дитина – це особа до 18 років.

І хоча зазначені вище позиції автора не є беззаперечними, а окремі потребують уточнення та подальшої наукової розробки, про що буде вказано надалі, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменувань) та 21 додаток. Повний обсяг дисертації становить 302

сторінки, з яких: основний текст – 222 сторінки, список використаних джерел – 36 сторінок, додатки – 28 сторінок.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми у цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично й практично важливими, до кінця нерозробленими в науці та перспективними для дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – при вдосконаленні кримінального, адміністративного законодавства, нормативно-правових актів, що визначають повноваження спеціалізованих і неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам щодо дитини в сім'ї;

– *правозастосовній діяльності* – при вдосконаленні практики застосування кримінально-правових норм (довідка про впровадження Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 06 травня 2018 р. № 020888-4/18);

– *навчальному процесі* – при проведенні занять з кримінального права, а також при підготовці підручників та навчальних посібників (акт впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”» від 11 травня 2017 р. № 202);

– *науково-дослідній сфері* – при подальшому дослідженні проблематики кримінально-правової охорони життя та здоров'я дитини й запобігання вчиненню щодо них злочинів у сім'ї.

Результати дисертації пройшли належну *апробацію*. Основні результати дослідження викладено у 24 наукових публікаціях, з яких: 8 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – статті в зарубіжних виданнях, 14 – матеріали конференцій.

Загалом, зміст дисертації, аналіз доктринальних та нормативних положень, сформульовані в роботі теоретичні висновки й практичні рекомендації носять обґрунтований характер, оскільки базуються на дослідженні теоретичного матеріалу, а також на емпіричних даних.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Беспаль Ольги Леонідівни, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити з нею у дискусію:

1. Передусім хотілося б висловити кілька думок, які виникли під час ознайомлення зі структурою дослідження. Цілком розуміючи і підтримуючи прагнення (та й обов'язок) дисертантки викласти теоретичні положення щодо теми дослідження, водночас маю нагадати, що певне теоретичне навантаження так чи інакше буде міститися у розгляді поняття та видів злочинів проти життя та здоров'я дітей, суб'єктів цих злочинів, потерпілих від них, детермінант цього виду злочинності тощо. У зв'язку із цим виокремлення самостійного розділу, присвяченого теоретичним засадам дослідження злочинів проти життя та здоров'я дітей, сприймається як доволі спірний елемент архітекτονіки рецензованої дисертації. І якщо перший підрозділ, в якому здійснюється висвітлення стану наукових досліджень у напрямі теми, обраної для дисертації, беззаперечно сприймається як невід'ємний елемент будь-якого дослідження (яке, нагадаю, є водночас кваліфікаційною працею), то наступні підрозділи праці лишають після себе низку питань. Так, виникає запитання: чи можна вважати елементом висвітлення теоретичних засад дослідження підрозділ, присвячений генезі кримінального законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей? Ознайомлення зі змістом цього підрозділу свідчить, що в ньому вивчається історичний розвиток відповідного законодавства, а історія, погодьтеся, складно вміщується у поняття «теоретичні засади дослідження». Подібне зауваження можна висунути і щодо змісту третього підрозділу першого розділу праці 1.3. «Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони життя та здоров'я дітей» (с. 59–76 дис.). З одного боку, справді, не можна ефективно боротися зі злочинністю у власній країні, ігноруючи досвід такої боротьби в інших високорозвинених країнах світу. Проте з іншого боку, підрозділ такого змісту логічніше сприймався би у праці кримінально-правового, а не кримінологічного спрямування. Зарубіжний досвід, на мою думку, варто було б використати у кримінологічному аспекті, а саме: з'ясувати рівень, структуру, динаміку, географію такого виду злочинності у зарубіжних державах. Але й такий аспект вивчення, якщо б його обрала дисертантка, все одне не прибирає головного запитання: як компаративістська складова дослідження узгоджується з назвою розділу, де, судячи з усього, дисертант мусила б сформулювати саме теоретичні положення дослідження, які утворили б той фундамент, на якому будувалися б наступні складові дисертаційної праці?

2. Деякі теоретичні конструкції, запропоновані дисертанткою, сприймаються як такі, що є не повною мірою обґрунтованими. Так, дослідниця зазначає, що нею «узагальнено ознаки й наведено визначення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, як умисних

злочинів (виділено мною. – С. Д.), передбачених розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України, вчинених щодо дитини (до 18 років), з якою винний перебуває в сімейних відносинах (споріднення або будь-які форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування)» (с. 22 дис.). На мою думку, Ольга Леонідівна у цьому висновку не врахувала, що не менше трьох статей з розділу II Особливої частини КК України передбачають злочини, пов'язані з необережним ставленням до наслідків у вигляді смерті або тілесних ушкоджень дітей: 1) ст. 119 «Вбивство через необережність» (нагадаю, що відповідне дослідження щодо кримінально-правової характеристики цього злочину було проведено нинішнім вченим секретарем спеціалізованої вченої ради О. В. Гороховською, за результатами якого видано монографію, де наведено значну кількість прикладів заподіяння смерті через необережність дітям з боку батьків або інших членів сім'ї); 2) ст. 128 «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження» і 3) ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (тут треба мати на увазі, що це діяння вчиняється передусім не в сімейній сфері, але виключати таке не можна – наприклад, найнята батьками няня може порушити обов'язки щодо догляду за дитиною, яка постраждає саме в сімейній обстановці). Жертвами згаданих злочинів часто стають діти, а шкода їх життю чи здоров'ю завдається необережною поведінкою суб'єктів сімейних правовідносин. У самій дисертації дослідниця не уточнює, на якій підставі вона виключає необережні злочини з групи діянь, що нею вивчається.

3. На с. 55 дис. авторка зазначає, що «в прийнятій редакції ст. 126-1 КК України необхідно передбачити кваліфікуючу ознаку «повторність» було б неможливим, оскільки ч. 1 даної статті передбачає обов'язкову ознаку об'єктивної сторони - «систематичність». Дослідниця пропонує викласти ст. 126-1 КК України в новій редакції:

«Стаття 126-1. Насильство в сім'ї

1. Умисне вчинення фізичного, психічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, якщо це не спричинило тілесних ушкоджень, - ».

На мій погляд, подібні зміни призведуть до невиправданої зайвої криміналізації, оскільки саме «системність» і утворює суспільну небезпеку в діянні суб'єкта злочину. Якщо ж є доцільність посилення відповідальності за ознакою «повторність», то можна запропонувати, наприклад, різновид повторності пов'язаний із засудженням.

4. Узагальнюючи зарубіжний досвід кримінально-правового

регулювання відповідних відносин, дисертантка підкреслює: «Вартами подальшого вивчення та запозичення визнано досвід зокрема, Франції й Ізраїлю, кримінальні кодекси яких передбачають наявність окремих складів злочинів або кваліфікуючої ознаки (вчинення щодо дітей) у таких злочинах, як неповідомлення про вчинення злочину щодо дитини, залишення дитини без нагляду або з метою її покинути, знущання над неповнолітнім, заподіяння тілесних ушкоджень тощо» (висновки, с. 236 дис.). На мою думку, запозичення такої законодавчої конструкції як неповідомлення про вчинення злочину щодо дитини, може утворити колізію із таким принципом вітчизняної кримінально-правової політики, як відсутність кримінальної відповідальності за недонесення (неповідомлення) про злочин. Нагадаю, що згідно з положеннями КК України, в нашій державі з 1 вересня 2001 р. виключено кримінальну відповідальність за неповідомлення про злочин. З огляду на це, для запозичення таких законодавчих конструкцій потрібні більш вагомі аргументи, яких дисертантка у дослідженні не навела.

Крім того, на с. 72 дис. здобувач вказує, що «лише КК Ізраїлю чітко визначив вік новонародженої дитини в даному злочині – це дванадцять місяців. КК України в ст. 117 не встановлює конкретний вік новонародженого, це, в свою чергу, породжує певні складнощі як в практичній діяльності, так і серед вчених-теоретиків в науковій доктрині». Вважаю за необхідність зазначити, що в диспозиції ст. 117 КК України хоча вік новонародженої дитини і не зазначається, проте, як вбачається, формулювання «умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів» доволі чітко встановлює час вчинення цього злочину, тому закріплення певного віку є недоцільним.

5. З попереднім зауваженням перекликається наступне. На с. 64-65 дис. авторка зазначає, що «цікавими є норми в КК Голландії, які передбачають відповідальність за вбивство матір'ю новонародженої дитини (статті 290 та 291). Особливість цих норм полягає в тому, що, якщо мати прийме рішення про позбавлення життя дитини перед пологами, то вона вчинить тяжке вбивство (покарання – тюремне ув'язнення не більше дев'яти років) (ст. 290)». Дослідниця вважає, що «така диференціація кримінальної відповідальності за вбивство новонародженої дитини є справедливою. Оскільки, якщо жінка заздалегідь мала намір вбити свою дитину, таке діяння становить підвищену суспільну небезпеку і має каратись суворіше, ніж передбачено санкцією ст. 117 КК України».

Зазначу, що вітчизняна судова практика, а також теорія кримінально-правової кваліфікації рекомендує випадки, коли «жінка заздалегідь мала

намір вбити свою дитину» кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство малолітньої дитини.

6. Видається, що авторка дисертації висуває доволі спірну пропозицію внести зміни до статей розділу II «Злочини проти життя і здоров'я особи» Особливої частини КК України, передбачивши кваліфікуючу ознаку в п. 2 ч. 2 ст. 115 – «дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності» (с. 23–24 дис.). Є підстави вважати, що сутність цієї кваліфікуючої обставини – умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності – відповідне збільшення обсягу відповідальності порівняно з санкцією ч. 1 ст. 115 КК України на ґрунті того факту, що винний або достовірно знав про вік дитини або про вагітність жінки, або візуально сприйняв зовнішні ознаки малолітнього віку особи або стану вагітності жінки. Застосування терміну «дитина», під яким розуміються особи віком до 18 років, на мій погляд, необґрунтовано розширює як межі відповідальності потенційного суб'єкта злочину, так і можливості належної кваліфікації ознак суб'єктивної сторони цього злочину в плані оцінки психічного ставлення до можливого неповноліття особи потерпілого.

7. Дисертанткою «з метою уникнення плутанини й підміни понять «малолітній», «неповнолітній», «дитина» запропоновано внести зміни до ст. 3 КПК України, визначивши так: малолітній – це особа до чотирнадцяти років, неповнолітній – це особа від 14 до 18 років, дитина – це особа до 18 років» (с. 85–86, п. 10 висновків с. 238 дисертації). Необхідність відповідних пропозицій потребує більш детального обґрунтування, оскільки в чинній редакції п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України вже зазначається, що «малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років; неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років».

8. Декілька питань виникають щодо використання емпіричної бази. Зокрема, авторка доволі часто у висновках, яких вона доходить, не вказує на можливе практичне застосування отриманих знань. Наприклад, у п. 4 загальних висновків дисертації зазначено: «4. Аналіз структури насильства щодо дітей у сім'ї показав, що найчастіше вчиняється фізичне насильство. Найбільша кількість вчинення різних видів насильства в сім'ї щодо дітей спостерігається в південних, східних та деяких західних областях України (Миколаївській, Одеській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій)». У пункті 5 вказується: «5. Узагальнено кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочини проти життя та здоров'я дітей у

сім'ї. Так, особа, яка вчиняє злочини зазначеної групи, – це чоловік, віком 30–49 років, який проживає в сільській місцевості, має базову загальну середню освіту, перебуває у фактичних шлюбних відносинах. Зазвичай така особа ніде не працює та не навчається, схильна до зловживання алкоголем або вживає психоактивні речовини (вчиняє злочини в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння)» (с. 236 дис.). Важливою є інформація про те, яким чином можуть застосовуватися отримані авторкою результати і виявлені закономірності.

На с. 106 дисертації О.Л. Беспаль зазначає, що «за сімейними ролями винні особи розподілились наступним чином: *батько – 37,1 %, мати – 22,8 %, вітчим – 18,3 %, співмешканці – 17,8 %, найменше вчиняли мачуха, опікуни та піклувальники – 3 %, 0,7 %, 0,3 % відповідно*». Хоча, досліджуючи стать винних осіб (с. 101 дисертації) дослідниця зазначає, що «за даними офіційної статистики з 2013 р. по 2017 р. середній показник осіб, які перебували на обліку за вчинення насильства в сім'ї, становить *91,2 % для чоловіків, й лишень – 8,8 % для жінок*». Як співставляти цифри 22,8% матерів і 8,8% жінок?

Ймовірно, дисертантка зможе це пояснити більш докладно під час захисту. Крім того, О. Л. Беспаль доцільно було б використати положення наступних джерел: Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. -10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.; 11-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.; Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ: Ваїте, 2019. 288 с.; Харитонова О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник / О.В. Харитонова. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2018. 344 с.; Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника. Наказ МВС України №654 від 01.08.2018 р.

Проте, висловлені зауваження стосуються переважно спірних чи дискусійних питань роботи, або окремих недостатньо чітких формулювань, що не впливають на позитивну оцінку роботи та її науково-практичне значення.

Автореферат дисертації О. Л. Беспаль ідентичний за змістом основних положень роботи.

Загальний висновок по дисертації. Оцінюючи роботу в цілому, констатую, що її позитивні моменти переважають висловлені критичні зауваження.

Робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною автором особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить науково обґрунтовані теоретичні результати й наукові положення, а також характеризуються єдністю змісту, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній.

На підставі викладеного вважаю, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій, робота Беспаль Ольги Леонідівни «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
доктор юридичних наук, професор

С.Ф. Денисов

Підпис Денисова С.Ф. засвідчую:

Завідувач сектору документального
забезпечення та архівної справи
Академії Державної пенітенціарної служби

С.О. Прищепя